

HERALDIČNI PANTER

Mitja Petaros

Po osamosvojitvi se v Sloveniji pogosto pojavlja panter kot star slovenski simbol. Marsikdo bi ga rad imel tudi v državnem grbu, ker bi predstavljal vez s preteklostjo. V tem članku bomo predstavili heraldičnega panterja, ki je bajeslovna zver, in ne pravega panterja oziroma živali (*Pantherinae*), ki spada v znanstveno družino mačk (*Felidae*).

Grboslovje se je začelo razvijati v času križarskih vojn med 12. in 13. stoletjem. V njem se pojavlja veliko mitoloških živali: bazilisk, grifon, zmaj, samorog, pegaz, feniks ipd. Ljudje so takrat verjeli v njihov obstoj, saj je po ustnem izročilu marsikdo zatrjeval, da jih je res videl. K tem mitološkim živalim spada tudi panter. Opise bajeslovnih bitij najdemo v srednjeveških bestiarijih, tj. ilustriranih knjigah, ki so podrobno opisovale značilnosti živali. Pisci pa takrat niso razlikovali med resničnimi in namišljenimi živalmi, zato je v teh ilustriranih knjigah tudi veliko mitoloških zveri. V opisih živali so navajali njihove fizične lastnosti (pogosto pretirane ali celo napačne), veliko pa je simbolike in elementov iz krščanske morale, saj je vsaka žival imela svoj pomen. Te srednjeveške knjige so združevale starejša besedila in so se zgledovale po najstarejšem doslej poznanem, to je

Zgoraj in desno:
miniaturi
angleških
bestiarijev iz
12. stoletja;

na skrajni
desni: angleški
heraldični
panter – detajl
grba kralja
Henrika VI.

anonimnem grškem zvezku iz 2. stoletja, najdenem v Aleksandriji, imenovanem *Physiologus* (*Φυσιολόγος*). Zvezek povzema starodavno znanje in modrost o živalih iz spisov klasičnih avtorjev, kot so Aristotela *Zgodovina živali*, a je postalo krščansko poučno besedilo. Bestiarij iz Aberdeena na Škotskem iz 12. stoletja pa je eden izmed najbolj znanih iz več kot petdeset še danes ohranjenih bestiarijev (tudi Leonardo da Vinci je sestavil svojega).

Izraz panter (iz grščine *pan* in *theros*, tj. vse in zver) definira prijazno pošast, ki je v srednjeveških bestiarijih opisana kot lepa in vljudna, in katere sladki zadah odganja zlo. Najdbe in izkapanine pričujejo, da je bil panter na naši celini oziroma v Evropi poznan že v antiki in da so ga vedno imeli za posebno žival, ki je že pred pokristjanjevanjem naših krajev imela mitološke značilnosti. Zanimiva je raziskava o panterju prof. Jožka Šavlija, ki je najprej izšla v *Glasi Korotana* leta 1981 na Dunaju in je prejela celo pohvalo avstrijskega grboslovnega društva *Adler* z Dunaja. Študija je bila večkrat objavljena v slovenskem zdomskem tisku, med drugim je bila

Grb angleškega ceha barvarjev iz leta 1471 (*The Dyers Company*)

Levo: detajl risbe pečata mejnega grofa Otokarja III. iz leta 1160;

spodaj: risba srednjeveškega pečata mesta Gradec iz leta 1261

ponatisnjena v knjigi *Slovenska znamenja*¹.

Legenda pravi, da je panter miroljubna žival. Po naravi je tih in zadržan ter prijatelj vseh živali z izjemo zmaja. Zmaj je neobčutljiv na panterjev sladki zadah in se ga boji, zato se pred njim skriva. Ko se panter do sitega naje, tri dni spi v svojem brlogu, ko pa se zbudi, glasno rjove in tuli, da ga slišijo vsi, pri tem pa oddaja sladek vonj, s katerim privablja živali, da se mu približajo. Panter velja za simbol Kristusa, ki je po treh dneh vstal od smrti, ovit v vonj balzamov, in privlači in očara z božanskim bistvom svoje besede. Panter predstavlja Jezusa, ki je k sebi pritegnil vse človeštvo, zmaj pa predstavlja hudiča, ki se boji Kristusa in se pred njim skriva. Številne panterjeve barve simbolizirajo Jezusove vrline. Ko se je Kristus nasitil zasmehovanja in zlorabe ljudi, je vstopil v grob in zaspal. Ko se je spustil v pekel, je uklenil zmaja. Po treh dneh je Kristus zapustil grob in zatulil o svoji zmagi nad smrtjo. Sladki dih panterja, ki je k sebi pritegnil živali, simbolizira Kristusove besede, ki nagovorijo vse ljudi, tudi pogane.

V heraldiki je panter različno prikazan. V španski, francoski in italijanski heraldiki je skoraj naturalistično upodobljen kot velika mačka. Razlikuje se od grboslovnega leva, ker nima grive in ima telo posuto s pegicami. V italijanskem grboslovju najdemo panterja, ki ga

imenujejo »*la dolce*« (sladka – zaradi sladkega vonja; oznaka je v ženski obliki, ker je samostalnik panter v italijanščini ženskega spola). Najpogosteje se najde v družinskih grbih v deželi Veneto. V angleškem

¹ Jožko Šavli, *Slovenska znamenja*, Založništvo Humar, Bilje, 1994.

grboslovju je panter podoben levu brez grive, z dlako, posuto z večbarvnimi pegicami, in s švigajočimi plameni iz ust in ušes (nekoliko pretirano likovno upodobitev njegovega »sladkega zadaha«). Taka upodobitev panterja je značilna za angleško heraldiko v 15. stoletju, najdemo jo tudi na heraldični znački kralja Henrika VI. iz leta 1471. V nemški heraldiki je panter upodobljen z levjim telesom in orlovimi prednjimi okončinami (včasih tudi z zadnjimi); običajno ima konjsko ali bikovo glavo, pogosto tudi rogove. Tako kot v angleški heraldiki je »goreč« oz. bruha ogenj. To heraldično upodobitev označujejo na Angleškem oziroma na Otoku kot kontinentalni ali nemški panter; nekateri celo ugibajo, da bi lahko bil predhodnik pošasti, ki jo imenujejo moški grifon ali *keythong* – grifon brez kril. Grifon je legendarno bitje, pol orel pol lev: telo, rep in zadnje noge so levje, medtem ko so glava, krila in sprednje noge orlove. V srednjem veku so imeli grifona za močno in veličastno bitje, saj lev tradicionalno šteje za kralja živali, orel pa za kralja ptic. Kljub temu marsikdo v heraldičnih krogih zatrjuje, da sta *keythong* in panter različni zveri.

Heraldični panter se je pojavil na Štajerskem v 12. stoletju, saj je upodobljen na grbu mejnega grofa Otokarja III. (1125–1164) iz vladarske hiše Traungaucev (ali Travenskih), in ko je bila Štajerska leta 1180 povzdignjena v vojvodino, je družinski grb obveljal za celotno deželo. Uvrščamo ga lahko med prve grboslovne prepoznavne znake, kot so npr. angleški lev, francoska lilija, cesarski orel, portugalski ščit ipd. Mejni grof Otokar III. je bil zelo pobožen in je prevzel panterja v svoj grb zaradi pomembne krščanske simbolike, saj

predstavlja tistega, ki je vstal, Odrešenika človeštva. Panter je namreč veliko bolj sporočilen simbol od leva ali orla. Mnogo je pečatov in srednjeveških kovancev s panterjevo podobo, še posebno iz časa med 12. in 13. stoletjem. Na tak način se je podoba heraldičnega panterja širila med ljudmi, saj so dnevno uporabljali srebrne pfenige. Podoba današnjega štajerskega grba, na katerem je srebrni (beli) heraldični panter na zelenem polju, sega nekje v sredino 13. stoletja in je v rabi še danes. Panterjev grb so uporabljali (v različnih barvah) tudi na Koroškem in na Bavarskem. Leta 1523 je heraldični panter dobil protiturški pomen, saj je bil z njim povezan rek: »*Nemo Styrorum Pantheram tangere tentet / Ructat ab ore ignem posteriusque cacat*« (Nihče naj si ne

Zgoraj: srednjeveški pfenigi s panterjem

Spodaj levo: štajerski grb, narisal Hans Burgkmair leta 1523;

spodaj desno: Albrecht Dürer – grb družine Scheurl iz leta 1512

upa dražiti štajerskega panterja, ki bruha ogenj iz ust in tudi od zadaj). Tako je postal panter simbol nepremagljive krščanske dežele.

Panter se v heraldiki uporablja že osem stoletij, zato se je njegovo upodabljanje v času spreminjalo, vendar v skladu s heraldičnimi pravili. Bistvenih posegov ni bilo, le občasno so spremenili barve. Prvo blazoniranje (opis grba) sega v leto 1804, vse prej pa so izrezovalci pečatnikov, kovnega orodja za kovance in risarji ali slikarji grbov panterja upodabljali na različne načine: vitkega ali debelejšega, kosmatega ali brezdlakega, s tacami, ptičjimi kremplji ali celo s kopiti, rogatega ali ne, z visečim ali s pokončnim repom, z moškim spolovilom ali brez njega. Tudi oddajanje sladkega vonja so sčasoma upodobili kot izbruh ognjenih plamenov (najprej iz vseh telesnih odprtih, kasneje le iz žrela). Panter je navadno obrnjen v heraldično desno (z gledišča nosilca štita,

Levo: baronska diploma za Antona von Pantza (10. 11. 1918); desno: grb Štajerske iz leta 1890;

tu spodaj: panter na stavbi splošne bolnišnice v Brežicah iz leta 1888

kar pomeni opazovalčevo levo) in z vzpenjajočo držo (saj predstavlja vstalega Kristusa). V italijanski heraldiki, ko niso poznali blazoniranja, so včasih heraldičnega panterja nerodno narisali, tako da so izvirno zver, »la dolce«, spremenili v lisico (občasno tudi v stoječega leva ali leoparda) in sčasoma pozabili na pristnost grba ter na njegov prvotni pomen.

Heraldični panter je še danes prisoten v grbih in simbolih številnih dežel in mest: dežele Štajerske, mesta Gradec, mesta Cres na istoimenskem hrvaškem otoku, najdemo ga tudi na marsikateri stavbi (na Dunaju,

Z leve: grb Štajerske na Javorci – cerkev Sv. Duha; orožarna – muzej v Gradcu; grb s panterjem na kanalizaciji mesta Gradec

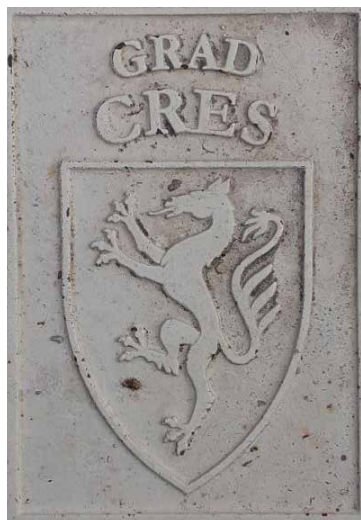

Tu zgoraj: današnji grb okrožja Altenmarkt bei Fürstenfeld; pod njim današnji grb mesta Bruck an der Mur;

desno zgoraj: heraldični panter oz. »la dolce« v grbu Marka Antonia da Mosto (1593) na Pretorski palači v Kopru in »la dolce« na hiši v Benetkah;

na sredi: grb mesta Cres na istoimenskem hrvaškem otoku

v Ljubljani, v Kopru, v Benetkah, na Bavarskem) in v družinskih grbih. Simbol so izkoristili tudi nemški okupatorji med drugo svetovno vojno, saj so štajerskemu grbu kratkomalo dodali kljukasti križ. V Sloveniji danes uporabljajo heraldičnega panterja kot svoj emblem Poveljstvo sil Slovenske vojske, Generalštab Slovenske vojske in specialna enota slovenske policije, katere pripadnike celo imenujejo rdeči panterji.

V tem kratkem prispevku smo skušali strniti skoraj devetsto let zgodovine grboslovnega panterja, ki so ga uporabljali v krajih, naseljenih z našimi predniki, ki bi jim danes rekli Slovenci. Numizmatika,

grboslovje in sfragistika (oziroma pečatoslovje) se žal premalo uporabljajo v zgodovinarstvu, vendar bi lahko prav v teh pomožnih vedah zgodovinarji našli marsikateri dragoceni podatek, ki bi dopolnil njihove izsledke.

Z leve: današnji emblemi s heraldičnim panterjem – generalštab, poveljstvo sil in izvidniška četa 72. brigade Slovenske vojske ter znak Specialne enote slovenske policije